

Magyar Jog

Főszerkesztő
TÓTH MIHÁLY

Szerkesztő
SZÉCSÉNYI-NAGY
KRISTÓF

TANULMÁNYOK

Zódi Zsolt*

Búcsú a kollégiumi véleménytől?

A Kúria egyik legfontosabb elvi irányítási eszköze, a kollégiumi vélemény az utóbbi időben többször is támadások kereszttüzébe került. Az új Ptk. hatálybalépésekor írt cikkében Vékás Lajos „spekulatív alapon alkotott álláspontokat” tükröző „külön kis kódexek”-nek titulálta a kollégiumi véleményeket,¹ majd a Kúria elnöke – talán nem függetlenül a fentebbi véleménytől – szintén negatívan nyilatkozott róla egy előadásában.²

A kollégiumi vélemény, és előde a kollégiumi állásfoglalás igazi „rejtőzködő” instrumentumok. Miközben a kötelező eszközök normatív státuszát az Alkotmányok és a bírósági törvények is rendezték egészen 1949-től máig, és körülöttük élénk jogtudományi viták is kibon-

takoztak³, a kollégiumi állásfoglalás intézménye „hivatalosan”, azaz a jogszabályok és a jogtudományi reflexió szintjén mintha nem is létezett volna. Ez annál is furcsább, mivel a bírói jog teljes korpuszát nézve (a döntvényi jog után) a kollégiumi állásfoglalás messze a legnagyobb súlyt, mennyiséget képviseli, a mindennapi jogalkalmazói munkát tekintve pedig kétségt kívül a legfontosabb, legbefolyásosabb instrumentum – ezt egyébként a második részben adatokkal is alátámasztom.

Ebben a cikkben részben pótolni szeretném ezt a hiányt. Az első részben azt szeretném megértetni, hogy milyen ok hatására alakult ki ez a sajátos irányítási eszköz a Legfelsőbb Bíróságon, és hogyan alakult, formálódott az évtizedek alatt. A második részben azt igyekszem bemutatni, hogyan és mire használta, és használja ezt a legfőbb bírói fórum, és a mindennapok bírói gyakorlata. A harmadik részben egy kicsit tágabb horizontról szeretném megvizsgálni, hogy milyen normatív státusza van ennek az eszköznek a körülötte, és általában az elvi irányítás körül lezajlott viták és jogirodalmi álláspontok tükrében. Végül az utolsó részben igyekszem összegezni az addigiakat és javaslatokat adni.

I. A kollégiumi állásfoglalás és a kollégiumi vélemény története

A kollégiumi vélemény, illetve előde a kollégiumi állásfoglalás egyértelműen a szocialista kor terméke. Ezt megelőzően⁴ a Kúria minden döntvény-típusának közös jellegzetessége az volt, hogy *egyedi ügyből indult ki*, és *egyedi jellegű, partikuláris jogkérdést* döntött el. A felsőbbbírói fórumok a legtöbb nyugat-európai ország-

* Köszönetet mondok mindazoknak, akik a tanulmány első verziójának megvitatásakor 2014. szeptember 4-én a Jogtudományi Intézetben megjegyzéseikkel segítettek a cikk végleges formába öntését. Mindenekelőtt *Kadlót Erzsébet* és *Osztoivits András* opponenseimnek, de minden hozzászólónak, és különösen *Solt Pálnak* és *Jakab Andrásnak* – a szerző.

¹ Vékás Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyvről*, Jogtudományi Közlöny, 2014/5. 241–242.

² „A kollégiumi vélemény valóban nem jogállam-konform” *Darák Péter: A bíróságokra vonatkozó szabályozás átalakulása 2010–2014, Sarkalatos átalakulások*, MTA Law Working Papers, 2014/39. 2. (http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_39_Darak.pdf)

³ Lásd a III. 1., és 2. pontokat.

⁴ Itt csak a 20. századi fejleményekkel, a polgári kor kifejlett bírósági rendszerének megoldásaival foglalkozom.

ban máig így – egyes jogviták során kibomló partikuláris jogkérdéseket eldöntő egyedi döntésekkel – irányítják a joggyakorlatot. Az absztrakt jellegű tágabb jogterületeket, jogintézményeket, percsoportokat szabályozó „irányítási eszközök” létrejötte általában is, és konkrétan a kollégiumi állásfoglalás is egyértelműen a szocializmus időszakához, részben a „fordulat évéhez”, majd a kollégiumokat, mint szakmai tanácskozó testületeket felállító 1954-es bírósági törvényhez köthető. Úgy vélem, hogy az évtizedeken át hihetetlenül fontos szerepet betöltő kollégiumi állásfoglalás valódi, mély megértéséhez elengedhetetlen, hogy megismerkedjünk annak rövid történetével.

Az 1949. augusztus 20-án hatályba lépett új alkotmány⁵, és a nyomán születő 1949. évi 9. sz. tvr.⁶ létrehozta a Legfelsőbb Bíróságot és új irányítási eszközöként az *irányelvet*, és az *elvi döntést*. A két eszköz részletes szabályait, és az ezek elvi háttéréül szolgáló indokokat a tvr. végrehajtását tartalmazó 4.338/1949. (253.) MT rendelet taglalta,⁷ mely nyilvánvalóvá tette, hogy ezeket az instrumentumokat politikai természetűnek szánják.⁸ Az 1954. évi II. tv. a desztalinizáció légkörében átalakítja a bíróságok szervezetét, és létrehozta a kollégiumokat az összes bírósági szinten. Így tehát nemcsak az LB kollégiumai alakulnak meg⁹, hanem a 15/1954-es Igazságügyminiszteri utasítás¹⁰ alapján a megyei bíróságoké is. Eszerint a kollégiumok „az egy ügyszakban eljáró bírák tanácskozó testületét képezik és feladatuk, hogy állásfoglalásaik révén, továbbá az egyes tanácsokban ítélező tagjaik működésén keresztül gondoskodjanak az illető ügyszakban folyó ítékezés megfelelő irányának és színvonalának biztosításáról”.

⁵ „38. § A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága elvi irányítást gyakorol az összes bíróságok bírói működése és ítélezése tekintetében. A Legfelsőbb Bíróság irányelveket állapíthat meg és elvi döntéseket hozhat, amelyek a bíróságok számára kötelezők.”

⁶ 5. § (2) Az (1) bekezdésben említett feladat ellátására a Legfelsőbb Bíróságnál héttagú tanácsot kell szervezni, amelyet a Legfelsőbb Bíróság elnöke összehívni köteles, valahányszor az igazságügyminiszter valamely ügyben a Legfelsőbb Bíróság részéről irányelv megállapítását, illetőleg elvi döntés hozatalát szükségesnek tartja. (3) A héttagú tanács szervezésére, az irányelvek megállapításának, valamint az elvi döntések meghozatalának módjára vonatkozó részletes szabályokat az igazságügyminiszter rendelettel állapítja meg.”

⁷ I.K. 1949/12, 416. a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának irányelvi és elvi döntései tárgyában.

⁸ „1. § (1) Az Alkotmány 41. §-a értelmében a bíróságoknak az a hivatása, hogy büntessék a dolgozó nép ellenségeit, védjék és biztosítsák a népi demokrácia állami, gazdasági és társadalmi rendjét, a dolgozók jogait és neveljék a dolgozókat a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására. (2) Ha az ekként meghatározott bírói hivatás helyes betöltése érdekében akár általános szempontból, akár valamely jogszabály részletes kifejtése végett elvi irányítás szükséges, ezt az igazságügy miniszter kezdeményezésére az Alkotmány 38. §-án alapuló jogkörében a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága irányelv megállapításával adja meg.”

⁹ 4/1954. (V. 27.) I. M. sz. rendelet, I.K. 1954/12, 89.

¹⁰ I.K. 1954/7, 61.

A Legfelsőbb Bíróság kollégiumai 1954 végétől igen nagy intenzitással vetik bele magukat az elvi jellegű ügyek tárgyalásába.¹¹ Véleményt nyilvánítanak a Ptk. és a Btk. kodifikációjának kérdéseiben is, de legfőbb feladatuk az elvi jellegű állásfoglalások, döntések meghozatala. A problémafelvetések több felől érkeznek. A megyei bíróságok *havonta 5–10* elvi jellegű kérdést terjesztenek fel a Legfelsőbb Bíróságra, amelyek közül a kollégiumvezető válogatja ki a megvitatandókat, majd ezeket a kollégium egyes bírái kapják meg kidolgozásra.¹² Feltűnő, hogy ezek nagy része neutrális, politika-mentes, mindennapos jogalkalmazói probléma. Az LB *bírái maguk is rendszeresen járnak a megyei kollégiumok üléseire*. A kollégiumi ülésekre a bírák maguk is visznek be ügyeket¹³, illetve az elnök a megelőző hónap jogerős ítéletei közül is mindig becsatol néhányat, amelyekhez egy-egy bekezdésnyi összefoglalót ír. Végül a kollégiumi állásfoglalások alapjául szolgáló problémák harmadik forrása az Igazságügyi Minisztérium által jelzett ügyek.

Ezeket a kollégiumi üléseken megtárgyalt ügyeket a BH 1955 februárjától kezdi el közölni a *kollégiumi állásfoglalások* rovatban. A fentebbi intenzitású kollégiumi munka mellett nem csoda, hogy évente több tucatnyi, sőt olykor százat is meghaladó számú kollégiumi állásfoglalás is keletkezik mindkét¹⁴ ügyszakban. A „döntvényi jog” ezzel újra háromszintűvé válik, de másképpen, mint a háború előtt. Az elvi döntések és irányelvek túlnyomórészt politikai indítatású, igazságügy-miniszteri, vagy legfőbb ügyészi kezdeményezésű ügyeket rendeznek, és gyakran politikailag elfogultan. A kollégiumi állásfoglalások sokkal kevésbé átpolitizáltak, és a jogélet apró-cseprő problémáit igyekeznek megragadni, legtöbbször nem külső kezdeményezésre, hanem *legtöbbször magából a bírói szervezetből*, belülről kiinduló valódi jogalkalmazási problémákra reagálva. A bírák tehát kifejlesztnek egy kényelmes, rugalmas *saját elvi irányítási eszközt is*, amelyben jobban képesek a politikamentes, szakmai beszédre, és egyszerű, gyors, konszenzusos eljárásban *reagálni a jogalkalmazás mindennapi kérdéseire*.

A kollégiumi állásfoglalások az első időkben egy-egy problémás ügyre születnek válaszul, így még nagyon erősen kötődnek egy-egy jogesethez. A BH-ban közzétett jogesettől ekkor csupán abban különböznek, hogy az absztrakciós szintjük valamivel magasabb, mint az alapul szolgáló jogeset: nem tartalmaztak utalást a felekre és a tényállás minden olyan részletét is mellőzik,

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár, XX. 5-a-b fondok.

¹² Pl. 1955. El. II. C. 1/9, a Büntető kollégium 1955. október 12-i üléséről készült jegyzőkönyv, és ennek előkészítő anyagai.

¹³ Pl. Lázár Miklós tanácsvezető a fent említett büntető kollégiumi ülésre a záró megjegyzéssel terjeszt be egy ügyet, hogy „a kérdés általános jelentőségű, ezért érdemes lenne állást foglalni”. (XXXI. kérdéshez fűzött irat) Másol azt találjuk, hogy „a Kf. I. tanácsa a következő kérdést kívánja megvitatni”. A kérdésből kiderül, hogy a problémát épp az okozza, hogy a BH 30-ban foglaltakkal ellentétes döntést kellene hozni.

¹⁴ Ekkor még csak polgári és büntető kollégium létezett.

amelynek nincs szerepe a szabály megalkotásában. Már ekkor jellemző, hogy egy-egy állásfoglalás valamivel komolyabb elméleti háttérrel vonultat fel, mint amelyet egy bíró egy egyedi ügy során használna, ez pedig óhatatlanul magát a megfogalmazást is általánosabbá teszi. Jellemző, hogy egy ügycsoporton belül a kollégium több, egymással összefüggő kérdést igyekszik rendezni, (olykor a kollégiumi üléseket kifejezetten egy témakör megvitatására hívják össze) *de ekkor még nem foglalják egyetlen véleménybe egy jogterület, vagy pertípus* több vitás kérdését, hanem ezek az állásfoglalások egymást követő sorszámon látnak napvilágot. Ez a magyarázata annak, hogy a polgári ügyszakban 1960-ig 794 (!) kollégiumi vélemény születik, amely még akkor is magas szám, ha tudjuk, hogy a társadalombiztosítási és munkajogi perek is a polgári kollégiumhoz tartoztak.

Az 1960-as években a kollégiumi vélemények száma lecsökken, ugyanakkor hosszuk megnő, és absztrakciós szintjük *jelentősen emelkedik*. A folyamat első állomása az, amikor – jellemzően egy új kódex miatt – a tematikailag együvé sorolható kollégiumi állásfoglalásokat összegyűjtik, és szövegüket újra megállapítják.¹⁵ Nem tudni, hogy ezek, a kódexek miatt revízió alá vett, kompilált, több állásfoglalásból összegyűrt szövegek adják-e az ötletet, de tény, hogy a büntető ügyszak a '60-as évek elejétől, míg a polgári ügyszak a '60-as évek közepétől egyre gyakrabban tesz közzé – rendszerint egy-egy jogszabályhoz kapcsolódóan – *hosszabb, több elvi megállapítást tartalmazó* állásfoglalást.¹⁶ Ezzel együtt hosszabb magyarázatokat, indokolásokat is közlőnek, így a szöveg két részre tagolódik, az *elvi összefoglalóra, szabályra*¹⁷ és az ezt követő hosszabb indokolásra. Nemcsak formai kérdés, hogy 1964-től kezdődően a kollégiumi állásfoglalások, amelyek addig a BH-k végén kaptak helyet, a BH folyóirat elejére, közvetlenül az Irányelvek és az Elvi döntések után kerülnek.

Így a '60-as évek végére az elvi irányítás *három szintű* rendszere alakul ki, amely a rendszerváltásig nem

sokat változik. Az első szint az elvi megállapításból kifejlődő irányelvek és elvi döntések szintje. Az irányelvek gyakran a politikai akarat leplezetlen közvetítői, míg a komoly joggyakorlatbeli eltérések kiküszöbölésére, illetve az LB saját gyakorlatának megváltoztatására az elvi döntések szolgálnak. Mindkét instrumentum nagyrészt *kívülről vezérelt* – az elvi döntésnél az LB az indítványtól szinte soha nem tér el, és a bírák láthatóan nem is túl aktívak a problémák megvitatásakor – általában egyetértő írásbeli vélemények születnek, és a szavazások is elég egyöntetűek. A kollégiumi állásfoglalás ugyanakkor megmarad a bíróság *belső, szakmai* instrumentumának. Itt a problémák, nagyrészt belülről jönnek, és komoly előkészítés, és szakmai vita kíséri őket. A véleményeltérések olykor egészen élesek, a szavazások pedig gyakran szorosak. Az absztrakt eszközöket tehát nem eljárási kérdések, az absztrakció foka, vagy a feldolgozott problémák súlya határozza el, hanem elsősorban *a politikától való távolságuk*.

Az 1972. évi IV. törvény annyi változást hoz az elvi irányítással kapcsolatban, hogy egyrészt most már megemlíti az irányelv intézményét, (amely eddig csak az Alkotmányban szerepelt – bár irányelvek ténylegesen születtek), másrészt kurtán nevesíti a kollégiumi állásfoglalás intézményét is.¹⁸ A hosszú, egy-egy jogterületet átfogóan megragadó kollégiumi állásfoglalások virágkora a '70-es évek lesz, és megjelenik egy új instrumentum, a kollégiumi tanácselnöki értekezleti állásfoglalás intézménye is.¹⁹ Bár a kollégiumi állásfoglalások nem kötelezőek a bíróságokra, az LB következetesen, sőt szigorúan betartatja azokat. Akárcsak az irányelv és az elvi döntés esetén a „hatályosítás” rendszere a kollégiumi állásfoglalások esetén is kidolgozatlan.²⁰ A felülvizsgálatokat általában jogszabályváltozások indukálják, de még abban sincsen konszenzus, hogy pl. milyen szóhasználattal kell a „hatályon kívül helyezést”, vagy a „módosítást” hívni. Van, amikor „a meghaladottnak tekint” fordulatot használják, vagy a „nem tekinti alkalmazandónak” vagy a „nem tartja fenn” kifejezést, de gyakran használják a hatályon kívül helyezést is. Az sem eldöntött, hogy egy állásfoglalásban lehet-e egyszerre érdemi új rendelkezéseket és módosító rendelkezéseket is közölni. Általában a kettő vegyítésétől tartózkodik az LB, de van ellenpélda is.²¹ Nem világos, hogy az egyes instrumentumokat milyen „szinten” levő

¹⁵ Az első ilyen nagy „novelláris” P.K. 1959-ben kerül közzétételre: ez a Pp. §-ainak sorrendjében közli a közzétett állásfoglalásokat. Hamarosan követik a 787., 795., 800., 804., 829., 936., 948. számú állásfoglalások 1961–62-ben, amelyek egyes jogterületek anyagait igyekeznek összefogni, és amelyek összességében több száz korábbi állásfoglalást helyeznek hatályon kívül, vagy állapítják meg újra a szövegüket, – nagyrészt az új Ptk. hatálybalépése miatt. Ezekre aztán évekig ebben a formában hivatkoznak: P.K. 829/15. stb.

¹⁶ Egy 1964-es döntvénytár előszavában a szerkesztők szóvá is teszik, hogy míg régebben „szétszórtan” történt egy jogértelmezési tétel kifejtése, újabban ezt inkább „rendszerbe foglaltan” közlik. [Balogh Imre – Erdős Béla – Géczy Kálmán (szerk.) *Polgári jogi döntvénytár – Bírósági Határozatok – 1953–1963*. KJK, Budapest, 1964. 3]

¹⁷ A BK-knál már a '60-as évek elején megjelennek az összefoglalók, az állásfoglalás elején, addig a PK-knál kicsit később, és mindig az egyes részek elején. Kis színes, hogy az állásfoglalások formája szintén ettől az időtől tér el. A „büntetősök” a római, míg a „polgárisok” az arab számokat kedvelik a tagoláskor. A BH-k esetén a hosszú elvi összefoglaló csak az 1972-es bírósági törvény nyomán jönnek divatba.

¹⁸ 1972. évi IV. törvény, 47. § A Legfelsőbb Bíróság teljes ülése irányelvet, illetőleg elvi döntést ad ki, ha az ítélezési gyakorlat egységének biztosítása érdekében, jogértelmezési kérdésben elvi irányítás szükséges.

48. § Az irányelv és az elvi döntés a bíróságokra kötelező. Az irányelvet és az elvi döntést a hivatalos lapban közzé kell tenni.

49. § A Legfelsőbb Bíróság kollégiuma irányelv vagy elvi döntés megállapítását nem igénylő kérdésben, a jogalkalmazás egységének elősegítése végett kollégiumi állásfoglalást hoz.”

¹⁹ Hogy aztán a '80-as években csaknem újra eltűnjön.

²⁰ Pl. a Polgári kollégium 1977-ban a 411. számú állásfoglalásban hatályon kívül helyez tucatnyi PK-t és PKT-t és 14 korábbi PK-t új szöveggel állapít meg, (módosít).

²¹ Pl. épp egy irányelv, a 14. számú, amely egyszerre szól a

más instrumentumokkal lehet módosítani. A tanácsvezető értekezleti állásfoglalások módosítása kollégiumi állásfoglalással rendszeres, de előfordul a fordítottja is. Nem egyértelmű tehát az egyes instrumentumok közötti hierarchia.

Eközben a BH-k közlése és ezzel normatív státusza is kissé átalakul. A közzétett BH-k száma növekszik, (már csaknem eléri az évi 600 darabot), másrészt ekkorra mindegyik BH *hosszú elvi összefoglalót kap*, pontos jogszabály-, és egyéb instrumentum²² – hivatkozással. Az elvi rész kiemelése, annak egyre inkább jogszabálykénti, hipotetikus, deontikus mondatként történő megfogalmazása – amely az első időkben még nem szilárd gyakorlat, a '70-es évek közepén rögzül, és ezt a '80-as évektől a BH fejrészek vizuális, tipografikus kiemelése is megerősíti.²³

Az LB elvi irányítási gyakorlata a '90-es évekig – a jogszabályok szintjén nem változik. Mivel az 1972-es bírósági törvény 1997-ig hatályban marad, az elvi irányítás két instrumentuma, az elvi döntés és az irányelv is formálisan léteznek, azonban az LB 1990 után mindkettő kiadásától tartózkodik.²⁴ Ennek nemcsak az önkorlátozás volt az oka, hanem az is, hogy – mint láthatuk – ezeket az aktusokat korábban a politika kezdeményezte, és mivel a politika a '90-es években tartózkodott a bíróságok befolyásolásától, megszűnt a külső iniciativa. Az LB elvi irányításának súlypontja ezért újra áttevéődik a kollégiumi állásfoglalásokra. Az állásfoglalások terjedelme még tovább növekszik, egy részük továbbra is nagy témákat ölel fel.²⁵ A témák változatosak, de gyakorta kiváltó ok a rendszerváltás előtt született és emiatt alkalmazási problémákat felvető jogszabályok értelmezése. Előfordul, hogy korábbi elvi döntések, vagy irányelvek tartalmát fogalmazzák újra kollégiumi állásfoglalás formájában.²⁶

Az elvi irányítás és a kollégiumi állásfoglalás kérdésében a 1997. évi LXVI. törvény a bíróságok szervezetről és igazgatásáról új helyzetet szeretett volna teremteni. A jogszabály több mint harminc, de bizonyos aspektusokban inkább ötven év gyakorlatával szeretett volna szakítani azzal, hogy kiiktatja az elvi irányítás hagyományos formáit, *sőt egyáltalán, magát az abszt-*

rakt elvi irányítást magát is, megszüntetve az irányelvet, az elvi döntést és a kollégiumi állásfoglalást, helyükbe egyedüli eszközként a jogegységi határozatot helyezve.²⁷ A valóság, és legfőképpen az LB bírái azonban ellenállnak ezeknek a jogpolitikai törekvéseknek. Kialakult az a lényegében csaknem máig fennálló rendszer, hogy a jogegységi határozat egyes, általában jól körülhatárolható vitás kérdéseket rendező, és ritkán használt eszköze lett az LB-nek, míg a kollégiumi állásfoglalás kollégiumi vélemény néven változatlan formában él tovább, sőt, jelentősége még nő is azzal, hogy *az egyetlen absztrakteszköz* marad. Húsz évnyi rejtőzködés, majd harminc évnyi alulszabályozottság, – mondhatni félárnyékban töltött lét – után a kollégiumi állásfoglalás, a bíróságok szakmai konszenzuson alapuló absztrakt elvi irányítási eszköze 1998-tól úgy vonul illegálisba, hogy a valóságban messze a legfontosabb eszköz. Ez nemcsak az LB szintjén van így: az újonnan felállított táblabírókollégiumok a kollégiumi értekezleten született szakmai döntéseiket elkezdik publikálni, (ez az internet megjelenése miatt sokkal nagyobb hatással van a joggyakorlatra, mint korábban), sőt a kezdeti „kollégiumi ajánlás” cím helyett egy idő után kollégiumi véleményként hívja ezeket az aktusokat.²⁸ Az ítéletáblai kollégiumok a korábban kialakult szokásokat követve meghívják az LB bírát is a tanácskozásokra.²⁹ A kollégiumi vélemények tematikája és színvonala persze erősen hullámzik az ítéletáblai szinten is.³⁰

A kollégiumi állásfoglalás a rendszerváltás után nagyon hasonló szerepkörbe került, mint amelyet az '50-es, '60-as években, virágkorában játszott. A tétova, és olykor átpolitizált jogszabályok mellett csendben érvényesítette a jogi-szakmai szempontokat, vagy lekövette

²⁷ Az indokolás így fogalmazott: „A hatályos Alkotmány 47. §-a, és a Bs. 45. §-a szerint a Legfelsőbb Bíróság elvi irányítást gyakorol az összes bíróságok bírói működése és ítélkezése felett. Az elvi irányítás eszköze az irányelv, illetőleg az elvi döntés, melyek a bíróságokra kötelezőek. A kollégiumi állásfoglalás is az elvi irányítás eszköze.

Mivel az elvi irányítás említett formái nem konkrét bírósági határozatban felmerülő vitás elvi kérdésben adnak iránymutatást, jogpolitikai vonásaik miatt nem tekinthetők a jogállami követelményekkel összhangban álló irányítási eszköznek. A bírósági jogalkalmazás egységének biztosítására ezért a büntető és a polgári eljárásban be kell vezetni a konkrét ügyekben felmerülő vitás elvi kérdések eldöntése érdekében a jogegységi eljárást, a jogegységi határozatot”. A rendszerváltás után az „absztrakt” irányítási eszközök státusza minden poszt-szocialista országban megkérdőjeleződött, (Pl. *Morawski – Zirk-Sadowsky: Precedent in Poland*, in: *Interpreting Precedent*, 229).

²⁸ Az egyes ítéletáblák ajánlásainak és véleményeinek fellelési helyei. Szeged: <http://szegediitlotabla.birosag.hu/20130603/polgari-kollégiumi-ajánlasok>

²⁹ Pl. a Pécsi Ítéletábla polgári kollégiumának 2010. november 22-én megtartott üléséről. http://www.pecsiitlotabla.hu/docs/szakmai/polgari/koll_ules_emlekezteto_20101022.pdf

³⁰ Egy extrém példa a tudományos igényű kollégiumi állásfoglalásra Pécsi Ítéletábla 2/2009. (X. 9.) kollégiumi véleménye, amely az elévülés és a kártérítési igény kapcsolatát elemzi. http://www.pecsiitlotabla.hu/docs/szakmai/polgari/az_elevules_es.pdf

bűnisméltés értékeléséről, majd hatályon kívül helyezi a 6. számú irányelvet és módosítja a 4. és a 12. irányelveket.

²² Pl. BH 204/1977., amely mindjárt három GKT-t is hivatkozik. A gazdasági kollégiumra egyébként is jellemző a gyakori hivatkozás a kollégiumi instrumentumokra.

²³ Keretben, dőlt betűvel kezdték el közölni a BH-k elvi részeit és a kollégiumi állásfoglalások elvi részeit is.

²⁴ A felsőbbbíróságok „absztrakt” értelmezési jogosítványait, és az ezekhez fűződő kötelező erőt az 1990-es kelet-európai változások nyomán azonnal elkezdtek támadni, és több országban ezeket a jogosítványokat fel is számolták.

²⁵ Pl. GK 74. (1995) a fuvarozási szerződésekkel kapcsolatos egyes kérdésekről, PK 281. (1991) a házastársaknak adott ajándék közös, illetve különvagyoni jellege, BK 154. (1995) a bűntetékiszabás során értékelhető tényezőkről stb.

²⁶ Pl. BK 154. (1995) a bűntetékiszabás során értékelhető tényezőkről.

azokat a társadalmi változásokat, amelyeket a jogalkotás nem volt képes. Erre példaként elég csak a munkaügyi kollégium 154. számú híres kollégiumi állásfoglalását megemlíteni, amely a tömeges munkahelymegszűnések korában igen hathatós segítség volt a munkavállalói jogok védelmében.

II. A jelenlegi magyar helyzet

1. A hatályos szabályozás

A 2011. évi CLXI. törvény a szabályozás szemszögéből nézve ismét új helyzetet teremtett, mert – bár látszólag fenntartotta a régi aktus-formákat – az elvi irányításnak egy koncepcionálisan is új rendszerét teremtette meg.³¹ Ami a joggyakorlat egységesítésével kapcsolatos szabályok előzményeit és a mélyebb okokat illeti, két momentumot említek meg. Egyrészt a 2007. évi XC. törvény az elektronikus információszabadságról, amely felállította a Bírósági Határozatok Gyűjteményét, láthatóvá tette a mindennapok ítélkezését is, és ezen belül a széttartó, különféle gyakorlatokat. Másrészt, határozottan fokozódik a politikai, – részben a közvéleménytől kiinduló – nyomás az egységesebb bírói gyakorlat megteremtésére.³² Az új jogszabály – amellett, hogy jóval részletesebben szabályozza a jogegységi eljárást – az elvi irányítás kapcsán két területen új eszközöket is *intézményesít* az egységes joggyakorlat hatékonyabb megteremtése érdekében: a folyamatos monitoring eljárási eszközeit, és a joggyakorlat-elemző csoportokat. Ami viszont a témánk szempontjából fontos, a kollégiumi vélemény státuszát a jogszabály *nem rendezi*. Bár a 27. § (1) bek. szerint, a kollégium részt vesz a proaktív monitoringban, és erről véleményt is nyilváníthat, az ezek nyomán kiadott vélemények státusza továbbra sem tisztázott. A Kúria kollégiumai az új bírósági törvény hatálybalépése után is folyamatosan „gyártják” a kollégiumi véleményeket. Ráadásul ezek formája, és szerkesztése ügyszakonként eltér³³, és fennmaradt az a jelenség is, hogy kollégiumi vélemények születhetnek egészen apró részletkérdésekben ugyanúgy, ahogy egészen átfogó témákban is, tehát a kollégiumi vélemény tematikai, vagy más módon történő definiálása, elhatárolása a többi eszköztől nem történik meg.

³¹ A szabályozás bírói szervezeti aspektusairól itt nem beszéllek, bár valószínűleg az új törvény megalkotásában a bírói öngazgatás furcsa magyar formájával, az OIT-tal kapcsolatos elégedetlenség jóval nagyobb súllyal esik latba ebben a tekintetben, mint más szempontok.

³² Pl. Interjú Tóth Mihállyal http://nol.hu/belfold/a_bankbotranycok_szinte_mindegyikenek_volt_korruptcios_szala-369461 vagy a Délmagyarország cikke a Szegedi Ítéletábrla első, és másodfokon eltérő ítéletéről http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/ellentetes_iteletek_a_birosagokon/2318019/

³³ A polgári és közigazgatási-munkaügyi kollégium a szám/év (dátum) formátumot használja és rövid címet ad a véleményeinek, a büntető kollégium egy ideig folyamatosan sorszámozott, és nem adott címet a véleményeknek; nemrégiben azonban áttét a két másik kollégium által használt formára, de a véleményeknek továbbra sincsen rövid címe.

Fontos megfigyelnünk, hogy a kollégiumi véleményeket két csoportba lehet sorolni. Az első csoportba azok a vélemények tartoznak, amelyek egy jogi részletkérdésben, vagy olyan – nem általános megfogalmazású – jogszabályhellyel kapcsolatos dilemmában *döntenek*, amelynek többféle értelmezése lehetséges.³⁴ Ha a *döntés* – *szabály* kontinuumon helyezük el ezeket a szövegeket, ezek inkább a *döntés* felé eső részen vannak. A másik csoportba a mérlegelési lehetőséget adó, vagy általános megfogalmazású jogszabály-helyek általános, több szempontból történő elemzése, és ezzel kapcsolatos *irányok, megfontolások, érvek, azaz az általános szabályt konkretizáló részletesebb szabályok* felállítása tartozik.³⁵ Mindkettőt összeköti azonban az a jellegzetesség, hogy az indokolásukban mellőzik a konkrét tényállásokra történő utalást, vagy a probléma alapjául szolgáló eljárások pertörténetét, az azokban elhangzott érveket stb. Azaz, még akkor is a szabály-formához állnak közelebb, ha a probléma, amelyet eldöntenek egyedi. Ezt a jellegzetességüket szokták összefoglalóan „absztrakt” jellegnek hívni.

2. A kollégiumi állásfoglalás és vélemény egy empirikus kutatás tükrében

Ha meg akarjuk érteni hogyan is működik, hat a gyakorlatban a kollégiumi vélemény,³⁶ erre jó kiindulópont lehet az az empirikus kutatás,³⁷ amely az összes kúriai aktusnak a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett anonimizált ítélet-halmazban található *hivatkozásait* dolgozta fel. A kutatás részletes leírása és módszertana a kutatást lezáró tanulmányban megtalálható, itt ezt sem megismételni nem akarom, sem pedig újraközölni az ott megtalálható táblázatokat. (Az itt közölt néhány táblázat és grafikon – egyet leszámítva – mind új, a korábbi tanulmányban nem található meg.) Itt csak néhány számszerű összefüggésre szeretnék rámutatni, külön kiemelve a kollégiumi állásfoglalások és vélemények helyzetét.

A kutatás során több mint 60 000 közzétett ítéletben vizsgáltuk meg valamivel több, mint 36 000 szerkesztett, (nagyobbrészt a Kúria és jogelőde által a BH-ban is közzétett) aktus hivatkozásait. Összességében *minden*

³⁴ Csak néhány illusztratív példa erre: 4/2014. (VI. 23.) KMK vélemény a Polgári perrendtartás közigazgatási határozat végrehajtásának felfüggesztésére vonatkozó szabályainak egységes értelmezéséről.

³⁵ Pl. 3/2013. (IX. 23.) KMK vélemény a közigazgatási perekben érvényesülő felülvizsgálati szabályokról, vagy az 5/2013. (XII. 11.) BK vélemény a Btk. 81. § (4) bekezdésének alkalmazásáról stb.

³⁶ Ettől a résztől kezdődően a kollégiumi állásfoglalást és véleményt összefoglalóan kollégiumi véleményként emlegetem.

³⁷ *Zódi Zsolt: A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben.* MTA Law Working Papers, 2014/1. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_01_Zodi_Zsolt.pdf A kutatás módszertanáról és az összes többi eszközzel kapcsolatos számszerű adatról ebből a tanulmányból lehet tájékozódni, így ezeket a megállapításokat nem ismétlem meg.

harmadik ítéletben találtunk valamilyen hivatkozást, (33%). A hivatkozások eloszlása azonban mind aktusformánként, mind bíróságokként, mind ügyszakokként, mind pertípusonként, mind pedig időben jelentős eltéréseket mutatott.

Az egyes *aktus-formák* között³⁸ abszolút értékben (a BH-k után) a kollégiumi vélemények és állásfoglalások a második leghivatkozottabbak. (BH – 15%, KV – 13%). Mint az látható, a hivatkozások elsőprő többségét ez a két instrumentum teszi ki.

Ami a *bíróságokat* illeti a legtöbbet idéző bíróság egyértelműen az Ítéletábla. (38%) Ami témánk szempontjából fontos, hogy a táblának mutatózó többlet nemcsak abból fakad, hogy a táblának saját jogesetközli orgánuma van, és az ebben közölt döntéseket a táblák nagy kedvvel idézik, (7%, szemben a más bírósági szinteken jellemző 1–3%-kal), hanem a táblák a kollégiumi véleményeket is intenzívebben használják, mint az átlag. (15% a 13%-os átlaggal szemben). Ugyanez a többlet a törvényszékeken is jellemző, sőt itt a kollégiumi vélemény megelőzi idézettségben a BH-t. (16% – KV, 12% – BH)

Az *ügyszakok* idézési hajlandóságát nézve az összképet lehet úgy minősíteni, hogy a magánjogágak többet idéznek, mint a közigazgatási ügyszak és a büntető. (munkaügyi – 54%, polgári – 37%, gazdasági – 28%, büntető – 28%, közigazgatási – 25%). Azonban, ha az egyes ügyszakokon belül is megvizsgáljuk az aktusformákat, akkor már árnyaltabb a kép. Bár a közigazgatási ügyszak idézi összességében a legkevesebbet, ez főképp a feltűnően alacsony BH idézésből fakad. A kollégiumi vélemények idézése ugyanis az átlagot mutatja. A büntetőnél a belső eloszlás megint csak más, hiszen itt a BH idézettsége az átlagos szinten mozog, (16%), ugyanakkor a kollégiumi vélemény az átlagnál feltűnően népszerűtlenebb, (8%). Eközben a büntetősök az átlagnál sokkal jobban támaszkodnak a jogegységi döntésre. (Büntető – 7%, átlag – 2%)

Az egyes *pertípusokban* idézett aktusok kapcsán három markáns megjegyzést lehet tenni. 1. Az idézés nagyon nagymértékben a per típusától függ. A legjobban a döntvény-intenzív területeken bőven 50% felett van azoknak az ítéleteknek az aránya, amelyek idéznek valamilyen aktust, de előfordulnak 80% feletti idézési arányt mutató területek is. (Pl. sajtó-helyreigazítási perek). 2. Az egyes aktus-típusok idézettsége egyazon ügyszakon belül is összevissza „ugrál”, de általánosságban azt lehet látni, hogy az egyes aktus-típusokat a gya-

korlat *felcserélhetőként* kezeli, pontosabban fogalmazva, amennyiben a területen van jogegység határozat, vagy alkotmánybíróági döntés, akkor először ezeket használja, veszi elő, ha azonban nincsen, akkor sorban elkezdí idézni a kollégiumi állásfoglalást, majd az egyedi döntvény-típusokat. 3. A kollégiumi állásfoglalások és vélemények idézései már egyáltalán nem a közjogmagánjog dichotómia mentén oszlanak el. A polgári joggal foglalkozó bírák nagyon széles körben támaszkodnak rájuk, míg a gazdasági jog területén szignifikánsan kevesebbet. Mivel a joganyag jószerevel ugyanaz, ennek az lehet a magyarázata, hogy a polgári jogban van néhány nagyon intenzíven a kollégiumi véleményekkel és állásfoglalásokkal dominált terület. Ezen belül egyértelműen látszik, hogy vannak bizonyos ügytípusok, amelyeket lényegében ezek az aktusok szabályoznak, (sajtó-helyreigazítás, személyiségi jog megsértése, közös tulajdon megszüntetése). Nem ennyire népszerű ez az aktus-forma, de még mindig igen gyakori a munkajog és a közigazgatási jog területén is, de itt is látszanak az igazán népszerű területek: társadalombiztosítási határozat bírósági felülvizsgálata, kisajátítási ügyek.

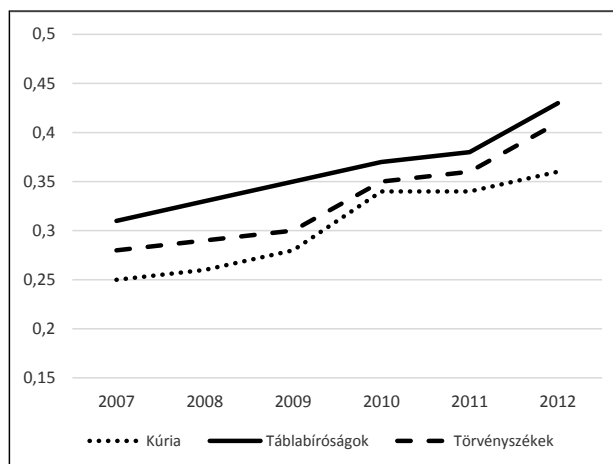
Végül azt a triviális kérdést érdemes feltenni, hogy hogyan változik időben a kollégiumi vélemény idézettsége. Ez a kérdés különösen annak fényében fontos, hogy *összességében* ezeknek az aktusoknak az idézése egyértelműen és dinamikusan nő, ahogy ezt az 1. táblázat és 1. grafikon mutatja.

1. táblázat

Elvi eszközt és döntvényt (bármilyen aktust) hivatkozó ítéletek a különböző bíróságokon³⁹

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kúria	25%	26%	28%	34%	34%	36%
Táblabíróóságok	31%	33%	35%	37%	38%	43%
Törvényszékek	28%	29%	30%	35%	36%	41%
Összesen	27%	29%	31%	35%	36%	40%

1. grafikon

³⁸ Összesen hétféle aktusformát vizsgáltunk, a Kúria kötelező aktusain, (Jogegységi döntések és régebbi elvi döntések és irányelvek, valamint nem kötelező kollégiumi állásfoglalásai és véleményei, valamint a harmadik szinten elhelyezkedő döntvényeit, a BH-kat, és a magánkiadásban – a Közigazgatási Döntések Tárában megjelenő ún. KGD-eket). Az ítéletáblák szerkesztett döntései közül a Bírósági Döntések Tárában BDT rövidítéssel hivatkozott döntéseket vettük számba. Mindehhez még az Alkotmánybíróóság határozatainak hivatkozásairól készítettünk statisztikát.

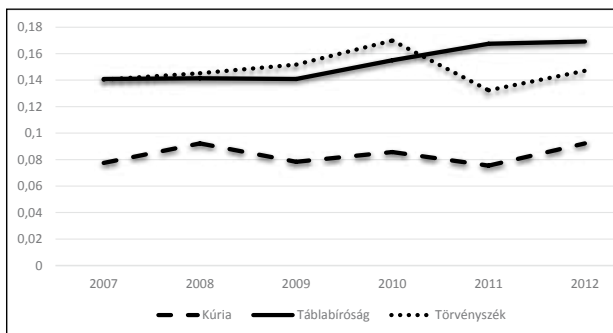
³⁹ A helyi (járás) bíróságokat a kicsi elemszám miatt kihagytam az elemzésből.

Ha azonban csak a kollégiumi véleményekre hivatkozó dokumentumokat vizsgáljuk, akkor ettől lényegesen eltérő képet kapunk.

2. táblázat
A kollégiumi véleményeket és állásfoglalásokat hivatkozó ítéletek %-os aránya az összes ítéleten belül a különböző bíróságokon

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kúria	8%	9%	8%	9%	8%	9%
Táblabíróság	14%	14%	14%	16%	17%	17%
Törvényszékek	14%	15%	15%	17%	13%	15%
Összesen	13%	13%	13%	15%	13%	14%

2. grafikon

3. táblázat
Az egyes irányítási eszközök és precedensek fajlagos idézettsége (lekérdezés időpontja: 2012. május)⁴⁰

	Összes a típusba tartozó dokumentum	Az adott aktusra hivatkozó dokumentumok száma	Fajlagos idézettség (impakt faktor – hivatkozás/összes dokumentum)
Jogegységi döntések	169	1 521	900%
Kollégiumi vélemények és állásfoglalások	1 162	8 212	707%
EBH-k	2 441	2 989	122%
BH-k	20 118	9 512	47%
BDT-k	2 722	2 279	84%
KGD-k	5 636	535	9%
Alkotmánybírósági döntések	2 870	2 559	89%
Összesen	35 118	27 607	79%

Tovább árnyalja a képet, hogy bár kollégiumi állásfoglalásból összesen 819 darab, míg kollégiumi véleményből összesen 351 darab található az adatbázisok-

ban⁴¹ (és még így is jelentős hatás mutatható ki,) a hivatkozások csaknem 80%-át *valójában összesen 10 darab kollégiumi állásfoglalás és vélemény* produkálja.

Itt ugyanis azt láthatjuk, hogy a táblabíróságokon tapasztalható igen enyhe (3%-os) növekedést leszámítva a kollégiumi vélemények idézettsége nem nő, hanem stagnál, sőt *egy-egy években akár csökkenést is mutathat*. Ennek fényében különösen érdekessé válik az első (mindegyik eszközt feltüntető) tábla, hiszen ez azt mutatja, hogy az elvi eszközök és precedensek idézésének dinamikus növekedését teljes egészében más eszközök (legnagyobb részben a BH-k) okozzák. Az összes idézetet nézve a kollégiumi vélemények jelentősége folyamatosan csökken, de még mindig igen nagy.

A beszűrt idézetek száma önmagában nem feltétlenül jelzi azok hatását, fontosságát. Bár ezt nehéz mérni, mégis valamiféle indikációt adhat, ha az idézetek számát az összes dokumentumra vetítjük. Láthattuk, hogy a kollégiumi vélemény abszolút értékben (az összes hivatkozó dokumentumot nézve) a második legnépszerűbb irányítási eszköz, hivatkozási számát tekintve csak a BH előzi meg. Mivel azonban hivatkozható BH-ból jóval több van, (jelenleg a BH-k száma az adatbázisokban kb. 20 000 darab), a kollégiumi állásfoglalások *fajlagos* idézettsége, (vagy mondhatjuk ezt impakt faktornak, hatásnak is) sokkal nagyobb, mint a BH-ké, és csak a jogegységi döntések befolyása nagyobb, mint a kollégiumi állásfoglalásoké.

⁴⁰ A táblázatban a 2012. júliusi lekérdezés eredménye látható, ezért van az, hogy itt még csak 1162 kollégiumi vélemény és állásfoglalás szerepel, míg 2014 júliusára ez a szám 1170-re nőtt. Ugyanakkor, mivel jelen cikk írásához csak a kollégiumi véleményekkel kapcsolatos lekérdezéseket végeztük el újra, minden olyan táblázatnál, amely más aktusokkal kapcsolatban is tartalmaz adatokat, a 2012. évi lekérdezés adatait közlöm. Mint említettem fentebb, ennek az összképre nincsen jelentős hatása.

⁴¹ Amelyekből PK-k esetén 391, míg kollégiumi vélemény esetén 335 van hatályban. A statisztikáknál azért kell a jelenleg hatálytalan aktusokat is figyelembe venni, mert pl. a leggyakrabban hivatkozott KK 31. 2010-ig hatályban volt, így az adatbázisban található anonim ítéletek több, mint 50%-a, 47 000 ítélet azt elvileg hivatkozhatta.

4. táblázat
A leggyakrabban idézett kollégiumi állásfoglalások
és vélemények

	KV száma	Témája	Reá hivatkozó dokumen- tumok
1.	KK 31.	Államigazgatási határozat felülvizsgálatának szempontjai	1884
2.	PK 12.	Sajtó-helyreigazítás elbírálásának szempontjai	1602
3.	PK 14.	Sajtó-helyreigazítás egyes eljárási kérdései	965
4.	PK 13.	Sajtó-helyreigazítási per megindítására jogosultak	562
5.	PK 10.	Közös tulajdon megszüntetésével kapcsolatos kérdések	526
6.	MK 95.	Munkáltatói rendes felmondás jogellenességével kapcsolatos kérdések	747
7.	PK 15.	Sajtó-helyreigazítási közleménnyel kapcsolatos egyes kérdések	424
8.	1/2008. PKv.	a PK 10. számú állásfoglalás meghaladottá nyilvánításáról és a közös tulajdon megszüntetésének egyes kérdéseiről.	403
9.	PK 50.	Kártérítési összeg után kamat a károsodás bekövetkeztétől jár	307
10.	2/2010. PKv.	az érvénytelenségi perekben felmerülő egyes eljárásjogi kérdésekről	294
			7714

A kétféle kollégiumi véleménytípus idézési gyakoriságának okai eltérőek. Az absztrakt vélemények – mivel egy-egy pertípus sok kérdésével foglalkoznak – jogszabályként viselkednek, idézésük tehát kikerülhetetlen. A döntés típusú véleményeket a bíróságok – lévén ezek nagy része eljárási természetű – rutinszerűen, mintegy az ítélet-sablon részeként idézi.

Végezetül a kutatás kvalitatív részéből szeretnék felidézni néhány momentumot, amelynek a téma szempontjából relevanciája van. Kutatásunk során egyértelművé vált, hogy a magyar (alsó)bíróságok az elvi instrumentumokat és döntvényeket nem egészükben használják, értelmezik és építik be érvelésükbe, hanem csak azok fejrészét, összefoglalóját idézik – olykor teljesen mechanikusan. A magyar bírói érvelésre ezenfelül nagyon jellemző az, hogy magát logikai levezetésként szeretné láttatni, nem pedig egy érvek és ellenérvek csatájából kibontakozó, és mérlegelési érvelési folyamat végeredményeképp előálló retorikai teljesítményként. Ez a szokás hosszabb idő alakult ki, két – egymást erősítő – tényező hatására.

Mint láthattuk, az elvi összefoglalók eleinte sem a döntvényekre, sem pedig a kollégiumi állásfoglalásokra nem voltak jellemzőek – ezeket a döntéseket a maguk egészében kellett használni. Idézésük nem is volt gyakori és jellemző. Amikor – előbb a hatvanas években a kollégiumi állásfoglalásokban, majd a hetvenes évek közepén a BH-k esetén – megjelennek a szabályként megfogalmazott fejrészek, ezek egyre gyakrabban épülnek be az érvelésekbe. A tendencia erősödése egyszerre magyarázható a bírák „munkatakarékossági” hajlamával, és a normativista jogalkalmazói kultúrával. A mechanikus, jogszabály-szerű becítálás alól csak a Kúria jelent szűk körben kivételt. Itt valóban előfordul az, hogy nemcsak a fejrész szövegét veszik alapul a döntésben – ám ez elég ritkának mondható.

III. A kollégiumi vélemény normatív státusza

1. Elméleti reflexiók a rendszerváltás előtt

Az LB elvi irányításának kérdése a '60-as, '70-es években kifejezetten sokat tárgyalt, népszerű jogtudományi témának számított. Ez egyrészt azzal volt magyarázható, hogy a szovjet jogtudomány is sokat foglalkozott vele⁴², ez utóbbi meg azzal, hogy ezen a területen a gyakorlat a doktrínával látványosan szembement. Miközben a Legfelsőbb Bíróság kötelező, elvi jellegű aktusokat hozott óriási mennyiségben, százával tett közzé jogeseteket, amelyeket a bíróságok nemcsak követtek, hanem ezeket maga az LB és számon kérte rajtuk – a hivatalos ideológia a precedensjogot szitokszóként használta, a bírói jogalkotás pedig egyértelműen „burzsoá” jelenségnek tekintette, amely nem egyeztethető össze a népszuverenitás elvével.

Az első hazai reflexiók már az '50-es években megjelennek,⁴³ majd a hatvanas és hetvenes években a jogi szaklapokban több cikk⁴⁴ is foglalkozik a témával. Ezek az írások a kérdést *a jogalkotás és jogalkalmazás dilemmájaként tematizálják*, és ez a tematizálás máig eleven. A probléma tárgyalásának kiindulópontja az, hogy a jogalkotást és a jogalkalmazást élesen el kell egymástól választani. A jogalkalmazó szervek nem vehetik át a jogalkotó szerepét, mert *a népszuverenitás elve* miatt jogot csak népképviselői szervek alkothatnak.⁴⁵ Ez, va-

⁴² Lásd Peschka Vilmos: *Jogforrás és jogalkotás*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 148–150. és Szamel Lajos: *A jogforrások*, KJK, 1958. 125–126. hivatkozásait

⁴³ Vö. Szamel, 127–133.

⁴⁴ Szakács Ödön: *A Legfelsőbb Bíróság elvi irányító funkciója*, Jogtudományi Közlöny, 1966/5., Zoltán Ödön: *A Legfelsőbb Bíróság elvi irányító tevékenységéről*, Jogtudományi Közlöny, 1970/6., Törő Károly: *A Legfelsőbb Bíróság elvi irányító szerepéről*, Jogtudományi Közlöny, 1973/5. Kukorelli István: *A legfelsőbb Bíróság normaalkotó tevékenységéről*, Jogtudományi Közlöny, 1976/11., Fűrész Klára: *A Legfelsőbb Bíróság jogalkalmazásban betöltött szerepéről*, Jogtudományi Közlöny, 1978/12. stb.

⁴⁵ Az igazán groteszk az, hogy ugyanakkor, hogy a valódi jogalkotás a prezídium, az Elnöki Tanács kezében volt. A '60-as

lamint a „szocialista törvényesség” és a „bíróságok függetlensége” az, amely szerint a bíróságok munkájukban csak a törvényeknek vannak, lehetnek alávetve. A felsőbbbírósági jogértelmezés napi gyakorlata ezekkel az elvekkel azonban látványosan szembe ment, amelyet nem lehetett egyszerűen a szőnyeg alá söpörni. Kétféle magyarázat született: az első szerint az LB a jogot csak a *jogszabályok keretei között értelmezi*: elvi irányítása nem más, mint a többféle lehetséges és egyformán jogszzerű értelmezési lehetőség közül történő *választás*. Ezt az elméletet az a közhelyként ismételt gondolat egészíti ki, hogy a bírói gyakorlat „vívmányait” egy idő után be kell emelni a jogszabályokba, és így a bírói gyakorlat a jogalkotás előhírnöke. Ez az érv egyszerre dicséri és becslüli le a bírói gyakorlatot, hiszen magasztatja annak „rugalmas” voltát és gyors reagálását a napi problémákra, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az *csak ideiglenes*, mintegy „vészmegoldás” lehet egy jogi problémára. A tárgykörben íródott szokásos magyarázatok harmadik visszatérő legnagyobb elméleti dilemmája mindig a kötelező erő kérdése. Azt mindenki érzékeli, hogy a kötelező elvi aktusok problematikusak, de ezt legtöbbször az „egységes joggyakorlatban megnyilvánuló szocialista törvényesség” elvére utalással intézik el.

Ebből a kissé leegyszerűsítő érvelésből elsőként Peschka Vilmos igyekszik kilépni, aki elismeri, hogy itt a „jogalkotó hallgatólagos jóváhagyásán” nyugvó jogalkotásról van szó. Azonban ehhez rögvest hozzátesszi, hogy ez csak addig állhat fenn, ameddig ezt a jogalkotó megengedi: egy jogalkotási aktussal a bírói jog megszűnik. Ilyen szempontból szerepe csakis alárendelt lehet.⁴⁶

A hetvenes évektől az elvi irányítás rendszerét már komoly kritikák is érik. Itt Kukorelli István ’70-es években írt, és a kérdést nagyon sajátos szemszögből közelítő írását érdemes megemlíteni, amely az elvi eszközöket a közigazgatási szervek normatív utasításaihoz hasonlítja⁴⁷, és ez alapján teljes kiiktatásukat sürgeti.⁴⁸

A nyolcvanas években a politikai enyhülés légkörében már nyíltan és élesen fel lehetett vetni az LB elvi eszközeinek alkotmányossági kérdését is. Bodnár Zoltán⁴⁹ 1986-os cikke néhány olyan új szempontot vet fel az LB elvi jogértelmező tevékenységével kapcsolatban, amely később majd az AB érvelésében is feltűnik. Bodnár felismeri, hogy az LB „jogalkotó tevékenységének termékeit (...) nem a tradicionális jogforrás problematika körében kell elhelyezni”. Ő az, aki először mondja

évtizedben több éven át is csak két törvény születik, a költségvetési, és a zárszámadási.

⁴⁶ Peschka, 479.

⁴⁷ Kukorelli, 658.

⁴⁸ A cikk a szocializmus viszonyaihoz mérten heves és nyílt ellenzést vált ki. Törő Károly (*Törő*, 113–114.) felháborodottan utasítja vissza Kukorelli érvelését azzal, hogy az LB-nek konkrét ügyekbe nincsen beleszólása, nem utasíthat valamilyen döntésre alsóbíróságot. Ez gondolatmenet ugyanakkor a Kukorelli cikk félreértése.

⁴⁹ Bodnár Zoltán: *A Legfelsőbb Bíróság jogalkotó tevékenysége*, Jogtudományi Közlöny, 1986/11. 530–536.

ki, hogy az elvi aktusokra gyakorta a *jogalkotás fogyatékségei* miatt van szükség, vagy épp azért, mert a jogalkotó egy ellentmondó társadalmi megítélésű kérdésben nem akar állást foglalni. Az irányítási eszközök használatát Bodnár elég merészen a jog uralásáért folytatott harc részének (is) tekinti, és ezen belül a kollégiumi állásfoglalások kialakulását is ehhez köti. Végül ő veti fel először azt a gondolatot, hogy bármilyen irányítási eszköz meghozatalához szükség van egy előzetes tapasztalatszerzési időszakra, így nem folytatható az a gyakorlat, amelyet az LB például a Csjt. 1974-es rekodifikálása nyomán követett, mikor a jogszabály megjelenésével egy időben, lényegében *azonnal* kiadta a XXXVII. számú elvi döntését. Bodnár ezenfelül a bírói függetlenséget is félti ezektől az eszközöktől.

2. Viták és szempontok a rendszerváltás után

Láthattuk, hogy a legfőbb bírói fórum elvi instrumentumaival kapcsolatban a ’60-as, ’70-es években a jogtudomány legfőbb dilemmája a *jogalkotás és a jogalkalmazás* dichotómiájában kontextualizált *kötelező erő* kérdése volt. Ugyanakkor az LB kötelező irányítási tevékenységét, és a nem kötelező, de százaz nagyságrendben hatályos kollégiumi állásfoglalás intézményét, a *tényleges helyzetet* borzasztó nehezen lehetett megmagyarázni ebben a kontextusban. Ez a feszültség és dilemma a rendszerváltás után is fennmarad, hiszen valójában a fő kontextus is fennmarad, csak *az elemi más nevet kapnak*. A jogalkotás és jogalkalmazás szétválasztásának kívánalmát már nem a népszuverenitás követeli meg, hanem az államhatalmi ágak elválasztásának „montesquieu-i” elve, a „szocialista törvényesség megóvásának” célját biztosító „elvi irányítás” koncepciót pedig a „jogegység biztosításának” alkotmányos követelménye veszi át.

A ’90-es évek közepére egyre többen és egyre hangsúlyosabban követelik a létező elvi irányítási konstrukció átdolgozását. Ezek közül Szabó Győző cikke⁵⁰ azért figyelemreméltó, mert az 1997-es reform nagyrészt a cikkben foglalt javaslatokat veszi majd át – egyet leszámítva, épp Szabó kollégiumi állásfoglalásra adott javaslatát. Szabó szerint, miközben a kelet-európai országok többségében a hagyományos, és múlt rendszerhez kötődő elvi irányítás rendszerét már felszámolták, Magyarország ebben késlekedik. Szabó cikkén folyamatosan végighúzódik az a dilemma, hogy – bár elvileg és alkotmányosan a tiszta helyzetet a *teljesen egyedi határozatok révén történő irányítás* teremtené, – ő maga mégis érzi, hogy valamilyen absztrakt eszközre mégis szükség van. Ezért több ponton is kompromisszumot javasol. Míg az irányelvet és az elvi döntést szerinte meg kell szüntetni, a nem kötelező kollégiumi állásfoglalást, – különösen ennek összefoglaló, a *kialakult bírói gyakorlatot összegző változatát* szerinte fent kellene

⁵⁰ Szabó Győző: *Az alkotmányozás és az igazságszolgáltatás*, Társadalmi Szemle, 1996/5., 22–35.

tartani. A jogegységi döntés kapcsán is túlmegy az egyedi vitát eldöntő típuson, hiszen azt javasolja, hogy a jogegységi döntésnek ugyan konkrét ügyekben felmerülő „elvi kérdéshez” kellene kapcsolódnia, azonban szerinte ezekben nem kellene kizárni a konkrét kérdéshez kapcsolódó „valamennyi általánosítható jogalkalmazási elv” megfogalmazását sem.⁵¹

A rendszerváltást követően igazán új, friss szempontokat a témával kapcsolatban – mint olyan sok területen – az Alkotmánybíróság néhány fontos döntése hozott. Az AB több határozatában is foglalkozott a bírói joggal, és az LB speciális jogosítványaival. Ezekben a határozatokban – amellett, hogy a fentebbi kontextusból egészen ugyan nem ragadja ki a diskurzust – egy sor nagyon fontos új szemponttal gazdagította az LB elvi irányításának kérdését.

Bár a bírói jog, és ezen belül az elvi irányítási aktusok kérdése az AB gyakorlatában közvetlenül a rendszerváltást követően előkerült⁵², először érdemben az AB a 12/2001. (V. 14.) AB határozatban foglalkozott az elvi irányítási eszközökkel és ezen belül az akkor már „illegálisba vonult” és ezért „vélemény” álnéven élő kollégiumi állásfoglalással. A határozat alapjául szolgáló egyik indítvány épp ezt sérelmezte. Ekkor az AB egyértelműen úgy foglalt állást, hogy „az Alkotmány [a kizárólag a jogegységi határozatot nevesítő – Z. Zs] e rendelkezése nem zárja ki, hogy a Legfelsőbb Bíróság ezen alkotmányos feladatellátása érdekében törvény – a jogegységi határozaton kívül – a feladatellátás módjait kiegészítse.” Az AB szerint egy ilyen nevesített „kiegészítő eszköz” maga az elvi bírósági határozat intézménye is, amelyen keresztül „bármelyik bíró, vagy bíróság bekapcsolódhat a joggyakorlat fejlesztésének legfelsőbb bírósági feladatába”. A határozat másik fontos mozzanata az, hogy tematizálja a kérdéskör egy új aspektusát: az *eljárásit*, mégpedig azzal, hogy jelentősége tulajdonít *annak a módnak*, ahogy a problémák eljutnak a döntésig. A határozat a régebbi instrumentumok, és ezen belül kollégiumi állásfoglalások határidő nélküli továbbélését is szentesíti, azzal érvelve, hogy a kollégiumi vélemény nem végérvényes döntést jelentő és nem kötelező eszköz.

A témakör szempontjából legfontosabb döntés a 40/2007. (VI. 20.) AB határozat, amely már kifejezetten az LB elvi irányításának problémáját feszegeti, és három új gondolatot hoz be a probléma elemzésébe. Egyrészt leszögezi, hogy az LB jogegységesítése csak *meglévő, fennálló bírói gyakorlaton, létező „matérián” mehet végbe*, így nem megengedhető a „preventív” jellegű elvi irányítás, amikor még nem alkalmazott jogszabályhelyeket az LB „előre” értelmez. Másrészt a döntés nem találta alkotmányellenesnek azt, hogy az LB elvi aktusai karbantartásának nincsen szabályozott módja. Ennek magyarázatakor a határozat egészen odáig elmegy, hogy

kijelenti, miszerint ebben a vonatkozásban az LB elvi határozatai hasonlatosak az AB határozataihoz – azaz elsősorban múltbeli helyzetekhez köthető *döntések*.

Végül a harmadik, a téma szempontjából kulcsfontosságú mozzanat, amire az AB határozat szerintem először világít rá, az *absztrakt jogértelmezés* lehetőségének problémája. Ez a kérdés a jogegységi határozat azon típusával kapcsolatban merül fel, amikor az a „joggyakorlat továbbfejlesztése” érdekében születik. Az AB határozottan állást foglal azzal kapcsolatban, hogy az ilyen, „preventív jellegű” eszközök bizonytalan helyzetet teremtenek a jogértelmezés határaival kapcsolatban, és elvonják a bírák jogértelmezési lehetőségét.⁵³

Később majd kifejtem, hogy szerintem itt az AB két egymástól teljesen különböző kérdést összeemos: a „preventív” jelleg (azaz jövőre irányultság) sem elméletileg, sem gyakorlatilag nem ugyanaz, mint az „absztrakt jelleg”, (szabály-jellegű, általános kifejezésekkel, elméleti konstrukciókkal és szikár tényállással, vagy egyenesen tényállás nélküli, csak hipotézis-szerű megfogalmazás).

A korábbi dilemmáknak és az AB határozatnak egyfajta bírói szemszögből történő összefoglalása két kúriai bíró által írt 2011-es cikk. Még a jelenlegi bírósági szervezeti törvény⁵⁴ vitájában fejtik ki álláspontjukat, mely szerint a kollégiumi véleménynek jóval fontosabb szerepet kell biztosítani a jelenleginél.⁵⁵ A szerzők alapvetően négy fontos érvet hoznak fel a kollégiumi vélemény mellett.

1. A kollégiumi vélemény nagyobb számú bíró konszenzusát tükrözi, ezért szakmailag megalapozottabb. (Sőt, – más helyeken – a szerzők azt is érvként hozzák fel, hogy ez a konszenzus lehet olyan széles körű is, hogy a táblabíróságok képviselői is részt vesznek a kialakításában).
2. A kollégiumi vélemény nem egy partikuláris jogkérdést, hanem egy jogintézmény, vagy percsoport egészét érintő átfogó kérdéseket rendezhet.
3. A kollégiumi vélemény meghozható olyan esetekben is, amikor még maga a jogértelmezési probléma nem manifesztálódott eltérő (jogerős) döntések formájában, ezért ezek a problémák megelőzhetőek vele, („preventív” jelleg).
4. Végezetül a szerzők azt javasolják, hogy minden irányítási eszköznek szűnjön meg a kötelező jellege – elsősorban azért, mert a Kúria nem jogalkotó szerv, de a bíróságokat egyébként más eszközökkel, (a határozatok felülvizsgálat során tör-

⁵³ Bragyova András, Lévai Miklós és Trócsányi László ennél tovább is mennek, hiszen különvéleményükben emiatt a támadott rendelkezések alkotmány-ellenességét is megállapították volna.

⁵⁴ 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról

⁵⁵ Kőrös András – Wellman György: *Javaslatok a jogegységi biztosítása fórum- és eszközrendszerének az átalakítására*, Magyar Jog 2011/5. 257–265., http://www.hvgorac.hu/sites/portal/default.aspx?page=journal&article=magyar_jog_2011_5_257.htm

⁵¹ Uo. 27.

⁵² Pl. a bírói függetlenség tartalmát boncolgató 38/1993. (VI. 1.) AB határozatban.

ténő megsemmisítésével) is rá lehet szorítani arra, hogy kövessék a határozatokat. (De erre a legtöbb esetben nincs is szükség, hiszen ezt maguktól is megteszik.)

IV. Összegzés és javaslatok

A viták gyújtópontja tehát sokáig a jogalkotás és jogalkalmazás dilemmája, valamint a *kötelező erő* kérdése is volt. Ezen igazán csak az AB változtatott, amely inspiráló új szemponttal gazdagította a témakört. Most arra teszek kísérletet, hogy e szempontokat eggyel kiegészítve négy nagyobb témakörbe foglaljam össze az absztrakt irányítási eszközökkel, – és ezek kitüntetett tagjával, a kollégiumi véleménnyel kapcsolatos dilemmákat. Ezek 1. az aktusokkal kapcsolatos tágabban értelmezett eljárás kérdése, 2. az „absztrakt” jelleg problematikája, 3. a preventív jelleg (még nem alkalmazott jogszabály értelmezésének) kérdése. Mindezt én még szeretném kiegészíteni egy negyedik kérdéssel, 4. a visszaható hatály problémájával.

Mielőtt azonban ennek nekivágnék, szeretném a kötelező erővel kapcsolatos vitát és a jogalkotás-jogalkalmazás dilemmát rövidre zárni. A kötelező erő kérdése szerintem azért kevésbé lényeges, mert *az nem attól keletkezik, hogy egy dokumentum kifejezetten kimondja-e*. Ha egy szabály betartását a gyakorlatban elvárják, és különböző eszközökkel, de legfőképpen oly módon betartatják és szankcionálják, hogy a bírói döntések ellen létezik rendkívüli jogorvoslati lehetőség, amelynek során a legfőbb bírói fórum a döntést nagy eséllyel megsemmisíti azért, mert az nem követi valamely (kötelező, vagy nem kötelező) aktusát, akkor *az az aktus ténylegesen kötelező*. Ebből a szempontból teljességgel lényegtelen, hogy valahol, valamilyen dokumentum kimondja-e a „kötelező” szót.

A jogalkotás és jogalkalmazás dilemmája hasonlóan egyszerűen elintézhető. Ez szerintem egy rosszul feltett, túláltalánosított kérdés. A jogalkotás és a jogalkalmazás elválasztásának kívánalma – akár a népszuverenitás, akár a hatalommegosztás elvével támasztjuk alá, lényegében azt mondja, hogy a politikai akaratképzés a modern államokban a parlament és a kormányzat monopóliuma. A bíróságok nem léphetnek fel önálló politikai akaratképző aktorokként. De így megfogalmazva a kérdést ez Magyarországon soha nem is volt probléma. Ezt az elvet jelenleg több jogi garanciális és szociológiai tényező védte és védi, és a magyar bíróságok soha, semmilyen körülmények között nem is törtek erre. A történeti és az empirikus vizsgálódások is azt bizonyítják, hogy az elvi aktusok soha nem szolgáltak a bírói hatalmi ág *politikai értelemben* vett önálló hatalmi tényezővé válásának eszközéül. Más kérdés, hogy sajnos *fordítva* a helyzet lehet igaz: a politikum gyakran igyekezett az egyedi viták eldöntéséig lemenően durván ráhatni a bírói karra – elsősorban az irányelv és az elvi döntés intézményén keresztül. Ebben az írásban azonban ezzel nem akarok foglalkozni.

1. Az aktusokkal és azok karbantartásával kapcsolatos eljárás, valamint a proaktivitás és a reaktivitás kérdése

Hosszú történeti elemzésem egyik tanulsága az volt, hogy a kollégiumi vélemény speciális körülmények között, speciális okok hatására keletkezett. A bírói kar tele volt képzetlen bírakkal, a bíróságokon erős politikai nyomás volt, az alkalmazandó joganyag teljesen más társadalmi és politikai szituációra modellezett volt, és a kodifikáció folyamata csak épp ekkor indul el, – amely a bírákat folyamatos elméleti reflexióra kényszerítette a joganyagot illetően. A bíróságok, és köztük az újonnan alakult LB is, kollégiumokba tömörült, amelyek már a kezdeti időktől nemcsak az ítékezés munkamegosztásának testületei voltak, *hanem szakmai tanácskozó fórumok* is. A problémák a bírói gyakorlatból nemcsak, sőt nem elsősorban rossz ítéletek formájában manifesztálódtak, hanem az alsóbíróságok már a felmerülésükkor felvetik ezeket, az azonos ügyszakban ítélező bírák pedig megtanácskozzák a kérdéseket, majd felterjesztik megoldási javaslatukat az LB-hez amely ugyanezt teszi. Az eljárásokban a kijelölt bírának ki kellett az adott kérdést dolgozniuk, ezeket vita, majd többségi döntés követte. E körben – úgy vélem – nem lehet azt vitatni, hogy az adott ügyszakban ítélező, az ügyszak ügyeihez értő, abban elmélyedni, és a kollégák előterjesztett javaslatait kontrollálni képes bírák testülete jól működő formának bizonyult, többszörösen kiállta az idők próbáját.

A második részkérdés ezen az első nagyobb témán belül, hogy milyen legyen az eljárás „inputja”. Az 1997-es törvény koncepciója alapján – kissé sarkítva a helyzetet – a Kúria passzívan figyelni a rossz gyakorlatokat, míg egy ügy elé nem kerül, majd csak ekkor dönt. Már az új Bsz. is igyekszik ezen változtatni, pl. a joggyakorlat-elemző csoportok létrehozásával. Ez, bár a hagyományos modellbe nem illeszkedik, és nyilván felvethet alkotmányos aggályokat is, szerintem nem rossz elképzelés. Nem feltétlenül kell megvárni nagyszámú, adott esetben a Kúriáig lassan eljutó ellentétes döntés felülvizsgálati kérelem formájában történő manifesztálódását, sőt esetleg a Kúria egyes tanácsainak ellentétes döntéseit. Mind az információ-áramlás modern formái (azonnal nyilvánosságra kerülő ítéletek), mind pedig a Kúria proaktív magatartása, sőt létező eszközei (joggyakorlat-elemző csoportok) elébe mehetnek annak, hogy egy rossz gyakorlat kialakuljon, nagy károkat okozva ezzel az ügyfeleknek és a bíróság tekintélyének is. Az azonban mindenképpen korlátja ennek a tevékenységnek, hogy *valamilyen bírói gyakorlatnak lennie kell*, amely az elemzés anyagául szolgál. Erre később külön pontban kitérek.

Végül az eljárási témakör harmadik kérdése a szabályok „karbantartására” vonatkozik. Mivel az elvi döntések kapcsán is elevenen él a döntés fikciója, legfőbb bírói fórumunk eddig ódzkodott az aktusok karbantartásának formalizálásától. Ezen változtatni kell. Meg kell

teremteni a hivatkozhatóságot, és az aktusokat folyamatosan, (nem feltétlenül lökésszerűen, kampányszerűen megvalósuló módosítás-hullámokkal) karban kell tartani. Szerintem ebben a kérdésben nincsen középút. Vagy fenntartjuk azt a fikciót, hogy a legfőbb bírói fórum *egyedi* ügyek eldöntése révén orientálja a bírói gyakorlatot, – és ez esetben nincsen szükség semmiféle karbantartásra. Vagy, amennyiben elfogadjuk az absztrakt (szabályként működő) eszközöket, (hívják ezeket bárhogy), ezek rendszeres karbantartásáról, a karbantartás eljárási rendjéről, az eljárást megelőző előkészítő szakasztól egészen a döntés meghozataláig, és kihirdetéséig – beleértve ezek formai szabályait is – szabályokat kell alkotni. Nemcsak a jogbiztonság, hanem az elemi ésszerűség is így kívánja.

2. Az absztrakció foka és a jövőre irányultság összefüggése

A második kérdéskör, amely az elvi irányítási eszközök kérdését érinti az az egyszerű kérdés, hogy jó-e ha egyes bírósági aktusok „absztrakt” jellegűek, és egyáltalán kellenek-e ilyen jellegű irányítási aktusok.

Mindenekelőtt előbb azt érdemes tisztázni, hogy bár az AB ezt a problémát felismerte, érvelésével az a gond, hogy az „absztrakt” és a „preventív” fogalmait összekeveri, egybemossa. Attól, hogy valami absztrakt még nem kell preventívnek lennie. Az absztrahálás inkább a jövőre irányultsággal és a szabályként történő megfogalmazással függ össze.

E tekintetben *egyedi* az a *döntés*, amely egy jogvitát a vitázó felek relációjában dönt el, absztrakt pedig az a *szabály*, amely esetek széles körére vonatkozóan tartalmaz kijelentést. Ez a dichotómia tehát a döntés és a szabály kettősségében látta ezt a kérdést, amely értelem szerűen összefügg a jövőre irányultsággal is. Az absztrahálást (az elvi mag formulázását) csak akkor végzi el bárki, ha az a szándéka, hogy a jövőben ez szabályként működjön, mások hozzáigazítsák a cselekedeteiket, döntéseiket. Még az egyedi ítéletek kognitív státusza is megváltozik azzal, hogy nyilvánosságra kerülnek. A kifejezetten egyetlen ügy eldöntését célzó szöveg pusztán attól megváltozik, hogy a befogadói már nemcsak a felek, hanem egy tágabb olvasóközönség, az alsóbíróságok, a jogi szakma, a közvélemény. Természetesen ebben a tekintetben fokozati különbségek vannak, mert egy egyedi határozat kognitív akciórádiusza és autoritása igen kicsi, míg egy BH-é nagyobb. De a BH felhasználhatóságát még erősen korlátozza a hosszú és részletes tényállás, amelyre mindig lehet hivatkozni a döntés megkerülésekor. Végül a skála szélén ott állnak a tényállás nélküli, vagy csak csonkított tényállással, (ti. rövid hipotézissel) rendelkező absztrakt eszközök, amelyeket épp ezek miatt a csonkított, és absztrahált tényállások miatt nehezebb kikerülni. (Persze ugyanakkor az általános kifejezések hatóköréből másfajta technikákkal azért ki lehet szabadulni.)

A kollégiumi vélemény kialakulásának története szé-

pen mutatja, hogyan haladt az LB az absztrakció útján. Eleinte semmi mást nem tett egy döntés kollégiumi véleményévé formálása során, csak annyit, hogy megfosztotta azt a részletes tényállás-leírástól. Ez szinte törvényszerűen járt azzal, hogy a szövegből kikerültek a felek álláspontjai is. Ugyanakkor ekkor még hosszú ideig a jogi probléma, az ügy valamilyen halvány nyomokban az állásfoglalás része marad – az állásfoglalás kapcsolata megőrződik azzal az életbeli helyzettel, amelynek kapcsán születik. Maguk az állásfoglalások így elszigetelt részkérdésekről szólnak, és a BH-tól alig különböznek, ugyanakkor egyszerre, tömören fogalmazták meg a jogi problémát, mondták ki rá a követendő megoldást, és indokolták meg a döntést. A második fejlődési fázisban az egy témakörbe tartozó állásfoglalásokat – rendszerint a kodifikáció hatására – egy csokorba szedik, egymás alá írják. De ezek a szövegek még mindig csak kompilációk: különböző korokban keletkezett állásfoglalások egymás alá rendezett, (és ezzel egy időben hatályosított) szövegei. A '70-es években keletkeznek először olyan állásfoglalások, amelyek – mindig a korábbi döntések anyagait felhasználva – már egymásra reflektáló részeket tartalmaznak. Az egymásra reflektáltság egyrészt azt jelenti, hogy igyekeznek kerülni a redundanciát, egy kérdéskör többszöri szabályozását – ami a különböző időpontokban keletkezett döntések esetén egyes részletkérdéseket illetően óhatatlanul bekövetkezhet. Másrészt, a '70-es évek kollégiumi véleményeinél láthatjuk, hogy amennyiben a szövegeket már nemcsak egymás alá helyezgetjük, hanem igyekszünk a szövegeket *egy értelmi egységbe foglalni*, akkor ennek megteremtése során el kell kezdjünk magasabb szabályokra, rendező elvekre hivatkozni, jelenségeket, tényállási elemeket, vagy jogi megoldásokat egy kategóriába sorolni, vagy épp megkülönböztetéseket alkalmazni. Az általánosításnak egy nem túlságosan filozofikus, a gyakorlat szempontjából még jól megragadható, értelmes, és jól használható szintjén szisztematizálni az előttünk fekvő anyagot. Azaz pontosan azt a munkát elvégezni, *amit egyébként a modern jogdogmatika végez*. Mindez természetesen el fog vezetni olyan kategóriák használatáig is, amelyek már nem részei a tételes jognak, de szükségünk van rájuk ahhoz, hogy a szövegünk rendezettség, és érvelő ereje fennmaradjon. Ez különösen látványos olyan esetekben, amikor a generál-klauzulákat, általánosan megfogalmazott rendelkezéseket kell értelmezni, hiszen ilyenkor a rendelkezést az életbeli tényállások bontják csoportokra, típusokra, és ezek között a típusok között meg kell találni a hasonlóságokat úgy, hogy közben explicité kell tenni a különbségeket is.

A kollégiumi véleményeken megfigyelhető, hogy a szöveg szerveződésének szempontja soha nem a jogszabály egymást követő paragrafusai. Mint azt fentebb jeleztem, a hatvanas években, amikor a nagy kódexek megjelentek, volt törekvés ilyen rendezésre. Az LB azonban hamar felhagy ezzel a szisztémával, feltehetően éppen a korábban említett redundanciák miatt. A kó-

dex szerveződése szinte mindig más, mint ahogyan egy percsoporthoz súlypontjai és problémái felmerülnek. Egy homogén pertípus, amely akár egy ügyszak ügyeinek túlnyomó többségét képviseli, lehetséges, hogy két-három olyan jogszabályhely értelmezése körül forog, amelyek nem is egy jogszabályban találhatóak, vagy egymástól nagyon messze, eltérő fejezeteknél. De egyszerű gyakorlati szempontok mégis azt indokolják, hogy az adott pertípusra vonatkozó értelmezéseik egy szövegben kapjanak helyet. Azzal, hogy engedjük az életbeli problémákat abban a struktúrában megoldódni, ahogyan azok felmerültek, és nem a kódex struktúráját követjük, még nem változtatjuk meg a jogszabály mögött fekvő politikai szándékot.

3. A „preventív” jelleg

A két aspektustól, (eljárás és absztrakciós fok) külön kell kezelni azt a kérdést, amely az egész kérelmekör egyik Achilles-sarka, és ez a „preventív jelleg” kérdése.

Az elvi irányítás történetében számtalanszor előfordult, hogy egyes aktusok még nem értelmezett jogszabályhelyek első, hivatalos értelmezését nyújtották. Mivel maga az AB is összemosta az absztrakt jellegűt a „preventív” jelleggel, előbb ezt a két kategóriát érdemes szétválasztani. „Absztrakt” módon, azaz nem egyetlen tényállásból kibontva, hanem a tényállások és élethelyzetek tipikus elemeit bizonyos mértékig absztrahálva, sűrítve, és ezeket szabályként formulázva a jövőre irányuló elvárásokat, irányokat, súlypontokat megfogalmazni véleményem szerint nem ördög-től való.

Ami problematikus az a *még nem alkalmazott jogszabályok és jogszabályhelyek* értelmezésének előre történő bekorlátozása. Ha ugyanis ez a korlátozás a jogszabály eredeti célja, akkor a jogalkotónak ezt bele kell magába a jogszabályba fogalmaznia. Ha nem volt ilyen szándék, ezt egy bírói fórum nem teheti meg.

Ezen a politikai és alkotmányos aggályon felül a dolognak van egy nagyon praktikus magyarázata is. Az élet rendkívül változatos, a jogesetek sokaságát és az élet sokszínűségét még a legzseniálisabb jogalkotó, és a legjószerűbb politikai akarat sem tudja elképzelni. A bírói függetlenség egyik legfontosabb talpköve éppen az, hogy a bírói jogszabály-értelmezéseknek még akkor is teret kell hagyni, ha tudjuk, hogy ezek között az értelmezések között lesznek később nehezebben igazolható, helytelen, igazságtalan, abszurd eredményekre vezető értelmezések is. Azonban azt csak a konkrét élethelyzetek, és a belőlük kibontakozó viták, a felek érvelései és a végén ezeket az érveléseket alaposan végiggondoló, bölcsen mérlegelő és egyfajta megoldás mellett döntő és érvelő bírói döntések megszületése után lehet eldönteni, hogy melyik döntésfajta, (vagy a döntések keveréke) lesz az a megoldás, amely zsinórmértéke lehet a jövőbeli döntéseknek.

4. Visszaható hatály kérdése

Az irányítási eszközökkel kapcsolatban a másik „achilles sarok” a visszaható hatály kérdése.⁵⁶ A visszaható hatálynak kétféle formáját kell megkülönböztetni. Amikor a legfőbb bírói fórum *folymatban levő, vagy lezárt ügyekre* vonatkozóan hoz elvi iránymutatást, és amikor a bírói fórum a jövőre nézve kívánja megváltoztatni a bírói gyakorlatot, ám a jövőbeli jogviták és eljárások egy része értelemszerűen *az elvi állásfoglalás előtt keletkezett tényhelyzetekből* fakad.

Ami a folyamatosan levő, vagy lezárt ügyekre vonatkozó visszaható hatályt illeti, itt a legszélsőségesebb eset az lehet, ha az adott aktus már korábban lezárt, jogerős ügyeket is „megbonthat”. (Pl. a jogegységi határozat nyomán a felülvizsgálattal megtámadott jogerős döntést a Kúria megváltoztatja az időközben született jogegységi határozatnak megfelelően). A második esetkör – amely ennél valamivel enyhébb formában jelentkező változat – az, amikor a megszületett aktust a folyamatosan levő ügyekre is alkalmazni rendelik.⁵⁷ Az első eset legfeljebb a büntető ítéletek esetén, és csakis az elítélt javára történő változtatáskor megengedhető. A második esetkör – bár elvileg kevésbé aggályos – azért jelenthet mégis problémát, mert adott esetben az irányítási aktus olyan új szempontok figyelembevételét követelheti meg a bírótól, amelyre vonatkozóan a perben addig nem folytatott le bizonyítást. Ilyenkor az aktus hatására a per hirtelen „váratlan fordulatot” kell vegyen, és a felek kénytelenek olyan irányba bizonyítani, olyan szempontokat elkezdni figyelembe venni, amivel addig nem is számoltak. Büntető ügyszakban pedig ezenfelül még a súlyosítási tilalom is gátja az ilyen jogegységesítési törekvésnek. Utóbbi eset egy igen speciális határeseteként fogható fel az a jogi probléma, amellyel az Alkotmánybíróság a 16/2014. (V. 22.) AB határozat kapcsán szembesült.

Ennél valamivel összetettebb a *korábbi jogi tényekre*, cselekedetekre és ügyletekre vonatkozó visszaható hatály kérdése. Ilyen helyzet igazán kiélezett formában csak akkor merülhet fel, ha a legfőbb bírói fórum nem ellentétes, vagy eltérő bírói gyakorlatok közül *választ ki egyet*,⁵⁸ hanem egy viszonylag *egységes bírói gyakorlatot* akar megváltoztatni. (Ha még ki sem alakult gyakorlatot akar kialakítani, akkor az a preventív elvi irányítás esetköre, melyet fentebb tárgyaltam.) Az, hogy újonnan születő jogszabályokat, vagy újonnan keletkező életbeli problémákat régebbi jogszabályok alapján a bíróságok eltérően értelmeznek, a jogrendszer működésének normális, természetes velejárója. Ezt az „ano-

⁵⁶ Jakab András: *A magyar jogrendszer szerkezete* PhD-értekezés, Miskolc, 2005. 154.

⁵⁷ Ahogy azt a 4.338/1949. (253) MT rendelet is tette, sőt indoklásában kifejezetten ki is emeli ezt. (I.K. 1949/12. 717.)

⁵⁸ Jellemzően ilyen például az 1/2012. PJE határozat, amely kimondja, hogy a pénzügyi szektorban működő külföldi vállalkozás magyarországi fióktelepének nincsen perbeli jogképessége.

máliát”, amelyet a sajtó és a politika hajlamos óriásivá fújni *csak úgy lehet megoldani*, hogy megvárjuk az értelmezések kialakulását, majd az egyik értelmezésre kimondjuk, hogy a továbbiakban *azt nem fogadjuk el*. Ha valaki ugyanis – például – az üzleti életben *divergáló bírói gyakorlatra építi a cselekedeteit*, az tudottan vállal kockázatot. Ha azonban *egységes gyakorlatot* igyekszünk ily módon megváltoztatni, azt csak akkor tartom megengedhetőnek, ha *az a jövőre vonatkozóan történik meg*, mégpedig nemcsak oly módon, hogy a bíróságok folyó ügyekben, vagy lezárt ügyekben nem alkalmazhatják ezt, hanem az aktus csak jövőbeni jogi tényekre, magatartásokra és jogügyletekre vonatkozhat. Hiszen ilyenkor a fennálló szilárd bírói gyakorlathoz a jogalanyok addig jogszerűen igyekeztek tartani magukat, azokra szerződéses kapcsolatokat, jogviszonyokat, várakozásokat alapítani.⁵⁹

5. Kiiktatható a jogrendszerből a kollégiumi vélemény?

Térjünk vissza most a kiinduló-kérdésünkhöz. A kollégiumi állásfoglalásba és véleménybe a jogpolitika bicskája már 60 éve, megszületése óta folyamatosan beletörlik. A szocialista korban az eszköz a bírói függetlenség egyik furcsa megnyilvánulása volt, de a rendszerváltás után, sőt az 1997-es és a 2011-es bírósági törvény után is fennmaradt. Miért? Mi a funkciója ennek az aktus-típusnak?

Ha az eddigi fejtegetéseket áttekintjük, akkor azt látjuk, hogy a kollégiumi állásfoglalást és véleményt három dolog jellemzi. Egyrészt, hogy *absztrakt* jellegű, jövőre irányuló, szabályként működő eszköz, másrészt, hogy két típusa van: az egyes részkérdésekben döntő, és a percsoportokat, jogintézményeket rendszerezetten

szemlélő, – ezáltal az alsóbíróságok által könnyen használható – és dogmatikailag is erősen kimunkált fajta. Harmadrészt, hogy az eljárás, amelyben megszületnek mindig egy *közös bölcsességen*, vitákon, tanácskozáson, és a bírák *megállapodásán* alapuló eszköz. Ezzel a jellegével köztes helyet foglalt el a döntések és a szabályok között (inkább a szabályok felé billenve).

Az első kérdés amit fel kell tennünk: nem lehetne-e kiváltani ezt az eszközt „normál” jogalkotással? Véleményem szerint nem: egyrészt azért, mert a kollégiumi állásfoglalások második típusa az általános megfogalmazású rendelkezésekből fakadó *mérlegelési* szituációkban segíti a bírót. A jogszabályok ilyen megfogalmazásai éppen azért léteznek, mert ezekben az esetekben lehetetlen minden mérlegelési szempontot beírni magába a jogszabályba. Másrészt az állásfoglalások konkrét típusa a jogalkotás lassúságára és rugalmatlanságára válasz. Ha ezekben az esetekben a jogalkotásra várunk, elveszítjük a rugalmasságot.

A másik kérdés: hogy nem helyettesítheti-e a kollégiumi véleményt más aktus-típus? Ezzel kapcsolatban értelemszerűen kettő jöhet szóba: a jogegységi döntések és az elvi határozatok.

Először is érdemes leszögezni, hogy a kollégiumi vélemények első, (konkrét kérdést eldöntő) típusának kiváltására voltaképp bármelyik instrumentum alkalmas lehet a kettőből. A statisztikák azt mutatják, hogy ez a típus nem is játszik jelentős szerepet a jogalkalmazásban. Így fajsúlyosabb, és nagyobb vitákat kiváltó kérdések esetén a jogegységi határozat alkalmazása a célravezetőbb, kevésbé fajsúlyos ügyekben az elvi határozat. A probléma a második típusú, absztrakt döntéssel van.

Ez esetben az elvi határozati forma nyilván nem jöhet szóba, mert ez a típus végkép egy partikuláris problémához kötődik. Nézzük tehát a jogegységi határozatot.

A jogegységi határozat hagyományosan egy konkrét vitás kérdés eldöntésére szolgált, emiatt erre szerintem célszerűtlen használni. Talán jobb lenne létrehozni egy új, – akár vele egyenrangú instrumentumot akár új névvel⁶⁰ – amely ezt az absztrakt jelleget megtartja, és szakmai konszenzuson nyugszik. Ezzel az eszközzel lehetne például az olyan problémákat rendezni, mint amelyeket a devizakölcsönökkel kapcsolatos 6/2013. és 2/2014. PJE rendezett, és amelyeket korábban az „első típusú” kollégiumi vélemények szabályoztak. A kötelező erőt pedig, ahogy korábban jeleztem, nem tartom ebből a szempontból kulcskérdésnek, az azonban igaz, hogy ha egy olyan eszközt teszünk kötelezővé, amely maga is absztrakt, és értelmezésre szorulhat, akkor ezt – az értelmezési problémák miatt – célravezetőbb nem felruházni kötelező erővel.

Itt kérdésként az vetődik fel, hogy hogyan működnek azok az országok, ahol nincsen ilyen absztrakt eszköz

⁵⁹ Ebben a cikkben nem szeretnék aktuális, és mélyen átpolitizált kérdésekkel foglalkozni, ezért csak itt, lábjegyzetben említem meg a devizakölcsönökkel kapcsolatos 2/2014/PJE, (illetve előde az 1/2012 PK vélemény) ügyét, mely (látszólag) ide kívánczik. Itt a helyzet azonban a fentebb leírt, némileg leegyszerűsített modelleknél bonyolultabb, mert a Kúria ebben az esetben a Ptk. általános szerződési feltételekre vonatkozó általános szabályát (Ptk. 209. §) úgy értelmezte ezekben az aktusokban, hogy azt 2004 és 2010 között a PSZÁF, (a felügyelő hatóság) 2009 és 2012 között pedig két jogszabály (a Hpt., és az ún. oklistát bevezető 275/2010. (XII. 15.) Korm. rendelet), mint „lex specialisok” *kimerítően értelmezték és részletezték*. Ebben az időszakban erre a jogi problémára vonatkozó bírói gyakorlat *nem* alakult, alakulhatott ki, így az érintettek magatartásuk, szerződéseik alakításánál *kizárólag a felügyeleti hatóság és a lex specialisok értelmezésére* hagyatkozhattak. Így a devizahiteles problematika valójában nem a fentebb tárgyalt (egységes bírói gyakorlatot felülíró, vagy a jogszabályt először értelmező) visszaható hatály, vagy preventív értelmezés kérdéséhez kapcsolódik. Az azonban biztos, hogy a fentebbi kúriai aktusok *nem korábbi divergáló bírói gyakorlatokat* értelmeznek, egységesítenek, (döntési, vagy absztrakt formában), hanem álláspontom szerint – a 2004 és 2010 közötti időszakot tekintve – alkotmányellenesen „*hatályon kívül helyezik*” a felügyelő hatóság korábbi gyakorlatát, illetve két lex specialist.

⁶⁰ Pl. jogegységi *megállapodás* – az ötlet a két kúriai bírói cikkéből (Wellmann – Kőrös) származik, és követi a magyar hagyományokat is.

– nem lehetne-e átvinni ezt a gyakorlatot. Sok országban a jogegység biztosítása *kizárólag a döntvényi jogon* keresztül valósul meg. Ezt szerette volna az 1997-es bírósági törvény is bevezetni. Tudjuk, hogy a Magyarország számára sok szempontból mintaként szolgáló Németországban a bírói gyakorlat összefoglalását és rendszerbe szervezését, azt a munkát tehát, amely itt hon a második típusú kollégiumi vélemény egyik fő funkciója, nagyrészt *a jogtudomány végzi el*. Magyarországon ez a helyzet nem így alakult. A fentebb emlegetett empirikus kutatás szerint a jogirodalmi idézések gyakorlatilag nem léteznek az ítéletekben, és a felek sem gyakran élnek ezzel az érvelési lehetőséggel. Ahhoz, hogy ez megváltozzon, a bírák attitűdjének, és érvelési módszereinek is meg kell változnia. Mint azt tudjuk, ez kulturálisan nagyon mélyen gyökerezik, és csak fokozatosan, lassan, a jogi oktatás és a bírósági képzés reformjával lehet rajta változtatni. Ezzel lehet

kifejleszteni azt a képességet, amelynek révén a bírák tudnak rendszerben gondolkodni, elvonatkoztatni, mögöttes rációt keresni, töprengeni, és ehhez jogtudományi munkákat jóval gyakrabban használni és autoritásként hivatkozni. (És persze van kellő idejük is erre.) És a másik oldalról: mindehhez bizony kell egy nívós *tételes jogtudomány*, amely nem feltétlenül csak a „sláger témákat” gondolja, hanem a talán kevésbé érdekes, látványos, de a gyakorlat számára mégis fontos területeket is.

Nem elképzelhetetlen, hogy elinduljon egy ilyen folyamat. De addig, amíg ennek a folyamatnak nincsenek látható eredményei, – nívós, a gyakorlat kérdéseit nagy számú döntési és szakirodalmi bázison feldolgozó, a gyakorlatban *valóban* használható jogtudományi munkák –, amelyeket a bírák autoritásként el is fogadnak és rendszeresen idéznek, addig a kollégiumi vélemény *funkcióját betöltő valamilyen eszköznek* léteznie kell.

A POLGÁRI PER TITKAI

Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Általános Részéből

Harmadik, átdolgozott kiadás

SZERZŐ: Kiss Daisy

SZERKESZTŐ: Sántha Ágnes, Szabó Péter

LEKTOR: Németh János

A szerző, Dr. Kiss Daisy kivételes jogi pályát futott be. Volt bírő, alkotmánybírósági tanácsadó, a Köztársasági Elnök jogi tanácsadója, ügyvéd, de tevékenykedett a Budapesti Ügyvédi Kamara titkáráként, a Magyar Ügyvédi Kamara főtitkáráként és az ELTE tiszteletbeli tanáráként is. 2007-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje Polgári Tagozat kitüntetését, 2010-ben Eötvös Károly-díjjal, 2011-ben Deák Ferenc-díjjal ismerték el munkáját. Személye volt az oktatás, évtizedekig tanított például az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának Polgári Eljárásjogi Tanszékén is.

A *polgári per titkai* című könyvben a szerző az ELTE Bibó István Szakkollégium Civilisztika Műhelyében végzett polgári perjogi oktatás anyagát foglalta össze a polgári perjogi szigorlat témái köré csoportosítva, a perjogi szabályokat vázlatokkal, táblázatokkal, illetve szemelvényekkel tarkítva.

A mű segítséget nyújthat a polgári perjogból kollokviumra, szigorlatra, szakvizsgára készülőknek egyaránt, de a mindennapi jogi munkához is hasznos segítség lehet. Az általános részbeli „kérdések és válaszok” az alapvető elvek, a bíróságok, a bírósági hatáskör és illetékesség, a felek és más perbeli személyek, a képviselő, a perköltség, az elsőfokú eljárás általános szabályai, a határozatok, a jogorvoslatok, a kiemelt jelentőségű perek és az elektronikus kommunikáció témaköreit ölelik át.

A kötet első kiadása 2006-ban, a második pedig 2009-ben jelent meg. A jelen harmadik, átdolgozott kiadás feldolgozza az időközben bekövetkezett jogszabályváltozásokat, beleértve az új Ptk. hatálybalépésével kapcsolatban módosult, illetve elfogadott szabályozást is. E kötetet a 2012-ben hosszú, méltósággal viselt betegség következtében elhunyt szerző egykori kollégái, tanítványai, valamint az ELTE Bibó István Szakkollégium hallgatói és nevelőtanárai állították össze, hogy a kiadóval együtt így adózzanak Dr. Kiss Daisy emlékének és kivételes jogi pályafutásának.

Ára: 7800 Ft

WEBS MEGRENDELÉS
-5%

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo utca 14.

Fax: (36-1) 349-7600 • Telefon: (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu

www.hvgorac.hu